

Надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК): de lege ferenda

Питання вдосконалення кримінальної відповідальності за державну зраду сьогодні є актуальним, викликане потребами правозастосування та необхідністю всебічної охорони основ національної безпеки України і недопустимістю існування прогалин в її забезпеченні, як від зовнішніх, так і від внутрішніх загроз.

Однією із форм державної зради є «надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України». Зважаючи на триваючу вже більш як 6 років агресію проти України не дивно, що виникла потреба в переосмисленні та удосконаленні законодавчого формулювання цієї форми об'єктивної сторони, яка в незмінному вигляді була механічно перенесена з КК 1960 р., що не застосовувався в період агресії та міжнародного збройного конфлікту.

Законодавець вже робив спробу внести відповідні зміни в кримінальний закон. Так, проектом Закону України «Про внесення змін до статті 111 Кримінального кодексу України» (реєстр. № 6195 від 15.03.2017 р.) фактично пропонувалося розширити адресат надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України за рахунок невизнаних (самопроголошених) держав. Погоджуючись із намірами законодавця, все ж як убачається, вказівка в тексті КК на зазначену категорію суб'єктів (адресатів) виглядала недосконалою з огляду на таке: 1) загальноновизнано, що норми кримінального права, які знаходять свій прояв у тексті КК України, мають бути розраховані на тривалий період їх застосування, який необумовлений певної конкретною (форс-мажорною) подією; тільки у виключних випадках – за неможливості віднайти більш вдалий (регулярний) варіант – введення «гимчасових» термінів є допустимим; 2) так чи інакше на рівні закону підконтрольні незаконним збройним формуванням території визнавалися б територією іншої держави (нехай і самопроголошеної); 3) термінологія, що використовується в Кодексі повинна бути однозначною та не викликати труднощів її тлумачення в процесі правозастосування.

Зважаючи на це, вказівка на «невизнану (самопроголошену) державу» призвела б до необхідності чіткого визначення цього поняття та несла в собі загрозу того, що пропоновані зміни стали б «мертвонародженими» (за відсутності формальної

визначеності не підлягають застосуванню) або ж результат їх застосування міг породжувати сумніви щодо їх конституційної та міжнародно-правової адекватності (в контексті гарантування прав і свобод людини та статусу т.з. самопроголошених держав).

Незважаючи на очевидну недоцільність у використанні суперечливого та політично забарвленого поняття «невизнана (самопроголошена) держава», все ж вважаємо провідну ідею, закладену в Проекті Закону, позитивною та такою, що може бути прийнятою, але в іншій формі.

Підривна діяльність проти України, вчинена на шкоду перерахованим у ч. 1 ст. 111 КК об'єктам, за своїм характером суспільної небезпечності не має знаходитися у прив'язці виключно до «адресата з іноземним елементом»: іноземної держави, іноземної організації чи їх представників. Адже немає різниці, хто здійснює цю підривну діяльність – іноземна організація чи організація, що самостійно діє в самій Україні. У зв'язку з цим пропонуємо розширити адресат надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України не вказівкою на «самопроголошену державу», а вказівкою на «будь-яку організацію». Таке формулювання за своїм обсягом охоплюватиме випадки надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України будь-яким злочинним об'єднанням, незалежно від їх іноземної приналежності, території діяльності та офіційності їх існування.

Такі зміни автоматично призведуть і до розширення обсягу поняття «представник», адже таким буде визнаватися представник: а) будь-якої іноземної держави, б) будь-якої організації (іноземної, вітчизняної, легальної, нелегальної). Крім того, з тих же самих підстав аналогічного вдосконалення може потребувати і диспозиція ст. 114 КК в частині передачі або збирання з метою передачі відповідному адресату, однак в цьому питанні необхідно зважати на обмежене коло суб'єктів шпигунства.

Суб'єкт за цією формою державної зради може надавати допомогу іноземній державі або певній організації чи їх представнику як з власної ініціативи, так і за ініціативою цих адресатів. Форми надання такої допомоги можуть бути різними, проте якщо вони полягають лише в переході на бік ворога або шпигунстві, то вони кваліфікують як відповідні їм форми державної зради. У будь-якому разі надання допомоги вказаним адресатам повинно бути пов'язане саме із веденням ними підривної за своїм характером діяльності проти України. Сама ж підривна діяльність, яка провадиться представником відповідного іноземного суб'єкта, не охоплюється ч. 1 ст. 111 КК і підлягає кваліфікації за окремими статтями КК, що передбачають відповідальність за її вчинення (напр., статті 109, 110, 113, 437 тощо).

Зважаючи на вище викладене, редакція диспозиції ч. 1 ст. 111 КК може мати наступний вигляд: «1. Державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, будь-якій організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, - ...».

Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21 травня 2021 року) у 2 т. / За заг. ред. к.ю.н., доц. Г.З. Огнев'юк, к.ю.н. А.В. Айдинян. К., 2021. Т. 2. 387 с.

Укладачі: Д.С. Гунда, О.А. Дубініна, Х.М. Єрменчук, А.В. Іваницький, А.В. Ковальський, М.В. Люлькун, А.В. Матат, Л.Ю. Мельніков, О.П. Пилипчук, Ю.В. Плекан, В.В. Савіцька, Б.О. Соловійов, І.С. Смірнов, Д.К. Сухорабський, О.Ю. Трепет, А.А. Ярмолук.

У збірнику вміщено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики», присвяченої Дню науки Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (21 травня 2021 р.). Збірник охоплює дослідження проблем прав людини, конституційного та міжнародного публічного права, теорії та історії права та держави, інформаційного, цивільного та міжнародного приватного права, господарського права та процесу, трудового права та права соціального забезпечення, земельного та аграрного права, екологічного права, кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права, кримінального процесу та криміналістики, цивільного процесу, системи правосуддя та нотаріату, фінансового права, права інтелектуальної власності, публічного адміністрування та медичного права, адміністративного права та процесу, іноземної мови за професійним спрямуванням (право), а також англomовну секцію.

Для фахівців, які працюють у вищезазначених галузях, науковців, викладачів закладів вищої освіти, аспірантів і студентів.